

АНАЛІТИЧНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Пермінова Г.В.

*аспірант інституту соціології, психології та соціальних комунікацій
НПУ ім. Драгоманова*

Ключові слова: соціальна відповідальність, корпоративна соціальна відповідальність, корпорація, соціальні відносини, соціальна роль бізнесу, добровільна діяльність бізнесу.

Актуальність проблеми. Корпоративна соціальна відповідальність, як суспільне явище, набула всебічної зацікавленості вчених у 70-80-х роках ХХ ст., саме в той період, коли загострилися проблеми соціуму, викликані соціальною напруженістю: безробіттям, економічною нестабільністю, екологічними негараздами, інформаційною експансією тощо. Сучасні суспільні відносини зазнають небачених раніше впливів, і як результат – традиційні підходи до їх формування дедалі більше демонструють свою невідповідність суспільним вимогам. Водночас на розв'язання домінуючих проблем, що тиснуть на суспільні відносини, все виразніше впливає корпоративна соціальна відповідальність, її суспільне значення стає все більш очевидним і актуальним.

Вивчення праць сучасних вчених (І.Абрамін, В.Арутюнов, Ю.Благов, Л.Довгань, Е.Іванова, Б.Котляр, І.Малик, Е.Радославов, Ю.Хмельник) показує, що поняття корпоративна соціальна відповідальність введено в науковий обіг саме для означення відношення бізнесу до суспільства, має широку історичну, теоретичну розробленість та практичну спрямованість. Так дослідження вчених І.Акімової, Я.Жаліло, О.Кужель, С.Мельник, Е.Лібанової, Д.Ляпіна присвячені проблемі КСВ та соціальному партнерству; праці О.Мазурик, В.Мешкова, С.Мошенського, Ю.Петренка охоплюють проблему КСВ стосовно соціальних інвестицій та аудиту; наукові розвідки Л.Кормич, О.Марченко, Н.М'ясникова, Ю.Осокіна стосуються КСВ та етики соціально-трудова відносин; науковий доробок С.Баранова, Н.Водницької, О.Ворони, З.Галушки, А.Коноваленка, О.Лазаренко, Ю.Саєнко, О.Титаренко увібрав різнопланові підходи до розробки КСВ і менеджменту. Окремо маємо вказати на праці українських дослідників О.Золотарьова, О.Казьміна, С.Кондрюк, О.Марченко, І.Новак, які у своїх працях акцентують увагу на тісному зв'язку корпоративної соціальної відповідальності з розвитком соціальних взаємовідносин з працівниками, найманими співробітниками, керівниками, акціонерами тощо. Така широка палітра наукових напрацювань свідчить про актуальність означеної проблематики серед зарубіжних та вітчизняних науковців, суспільства, громадських та державних інституцій.

З огляду на вищевикладене, метою статті є розгляд аналітично-концептуальних підходів до вивчення і осмислення феномену корпоративної соціальної відповідальності у системі соціальних відносин.

Аналізуючи дослідження і публікації стосовно явища корпоративної соціальної відповідальності, маємо підкреслити, що багато вчених (Ю.Благов, В.Березенко, В. Королько, Г.Поченцов, М.Василик) вважають – воно ґрунтується на базових характеристиках таких категорій як відповідальність, соціальна відповідальність, корпорація. Водночас представники різних галузей знань вносять у сутність поняття корпоративної соціальної відповідальності різноманітні за змістом нюанси, що призводить до полісемізму його трактування.

Вивчення наукової літератури показало, що розробляючи дану проблематику, деякі дослідники вживають термін: «корпоративна соціальна відповідальність» (С.Буко, О.Гирик, Л. Грицина, П.Кравченко, О.Лазоренко, І.Лебедєва); «соціальна спрямованість бізнесу» (В.Жуков, П.Калита, О.Казьміна, М.Мельник); «соціально-етична відповідальність» (С.Дмитренко, П.Козловський, Г.Мінцберг, К.Левін, Л.Хосмер,). За змістом і суттю ці поняття дуже близькі, тісно пов'язані. Вони окреслюють соціальне значення та роль бізнесу у соціумі, його вплив на суспільство в цілому і на кожного індивідуума окремо.

Різноманітне трактування поняття «корпоративна соціальна відповідальність» породжує розвиток історичних, культурологічних, політичних та соціальних відмінностей різних країн світу, значні географічні розбіжності у сферах прояву, об'єктах, суб'єктах та заходах. Саме ці розбіжності унеможливають прийняття єдиного наукового визначення корпоративної соціальної відповідальності, незважаючи на те, що багато вчених займалися вивченням різних аспектів цього феномену і намагалися звести їх до спільного трактування.

На проблемі різноманітності розуміння корпоративної соціальної відповідальності наголошує О.Грішнова. На думку дослідниці головною причиною різного розуміння поняття «корпоративної соціальної відповідальності» є «принципово різний підхід до розуміння цілей

організації, і навіть ширше – сенсу життя і призначення людини, зокрема підприємця» [1, 190].

У контексті дослідження та для певної повноти подальшого розкриття поняття «корпоративна соціальна відповідальність», окреслимо, що «корпоративна» за перекладом з англійського *corporate* означає «загальний», «об'єднаний» і відноситься до поняття «корпорація». Існує також наукова думка, що поняття «корпорація» є ні що інше як товариство, союз, група осіб, об'єднаних загальною професійних чи суспільних інтересів [2, 255].

У соціології розгляд поняття «корпорація», фокусується на існуванні певної корпоративності, що характеризується наявністю специфічних соціальних відносин господарсько-підприємницької діяльності. Водночас соціологічне тлумачення «корпоративізму» розкривається як «механізм, що дає асоціаціям (корпораціям) як посередникам здійснювати взаємодію між своїми членами (індивідами, родинами, групами, фірмами, олігархічними структурами, спільнотами) бути представниками їхніх інтересів при співпраці з державними (урядовими) органами». До теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми треба додати позицію Дж.Мак Гуїра, що «корпорація має не тільки економічні і правові зобов'язання, але несе і деяку відповідальність перед суспільством, яка виходить за її межі» [13, 144] та напрацювання представників економічних наук, які вважають що «корпорація» має найбільш важливу ознаку – капіталоутворюючу складову та певний ступінь централізації управлінських функцій і повноважень. Корпорації, як господарські об'єднання, характеризуються єдиною ринковою політикою, стратегією, тактикою і практикою, спрямованими на забезпечення спільних взаємовигідних соціально-економічних інтересів і потреб.

У системі соціальних відносин соціально-економічні інтереси і потреби людей відіграють вирішальну роль у суспільстві. У цьому контексті на перший план виходить поняття соціальне. Витоки категорії «соціальне», походять від латинського *socialis* – суспільний. Ця дефініція є усталеною в науці й означає «все між людське, тобто все те, що пов'язане з суспільним життям людей, з різними формами їх відносин, у першу чергу того, що відноситься до суспільства й спільноти» [3, 135]. «Соціальне – це якість внутрішньо притаманна особистості і спільноті, яка формується у результаті процесів соціалізації. Це поняття відображає зміст і характер відносин між суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами) як результат виконання людиною певних соціальних ролей, які він бере на себе, стаючи членом спільноти. Соціальне – продукт взаємодії суб'єктів, який проявляється в культурі, оцінках, способі життя людей» [4, 196]. З огляду на це соціальною можна назвати таку відповідальність, яка носить суспільний характер, «не поширюється на минуле, а тільки на сьогодення і майбутнє» [5, 64], торкається соціальної сфери життєдіяльності та має соціальні наслідки.

Слід зазначити, що проблема соціальної відповідальності досить довго не була предметом дослідження вітчизняних учених. Зацікавленість до цієї проблеми радянські вчені виявили наприкінці 60-х років ХХ століття. Характерним для більшості робіт того періоду була спрямованість на дослідження різноманітних морально-етичних аспектів відповідальності. Так учені Г.Голубєва, Н.Головко, Б.Кортуа, Н.Сафаров, Е.Старчевський, А.Черменіна, активно розробляли проблематику відповідальності, де головний акцент зосереджувався на формуванні моральної відповідальності особистості в умовах соціалізму. З часом з'явилися дослідження, в яких інтерпретували соціальну відповідальність одночасно як форму суспільних відносин, якість особистості і особливий стан соціальних суб'єктів. Зокрема, як особливий тип взаємодії людини, соціальна відповідальність розглядається в працях Л.Грядунової, С.Дмитрієва, Г.Заболотної, Е.Левченко, Н.Табунова, М.Цветаєвої. У них феномен соціальної відповідальності осмислюється як здатність особистості підпорядковувати власні інтереси вимогам суспільного розвитку. Крім того, з позиції Н.Мінкіна, А.Плахотного, Е.Рудковського, П.Симонова, В.Сперанського соціальна відповідальність розуміється як форма зв'язку і взаємодії суспільства та особистості, що виражає певні відносини між ними.

До сучасного розуміння соціальної відповідальності наблизилися вперше французькі матеріалісти (К.Гельвецій, П.Гольбах, Д.Дідро, М.Кондорсе, Ж.Ламетри), які порушили питання відповідальності суспільства перед своїми громадянами, змінивши однобічний зв'язок «суспільство – особистість» на взаємовідносини «суспільство – особистість – суспільство» [6, 135].

Зазначимо, що сучасна наука досить розлого трактує та використовує термін «соціальна відповідальність». Він знайшов широке застосування у соціології, філософії, економіці, педагогіці, психології, антропології та інших науках. З соціологічної точки зору, «відповідальність соціальна» ґрунтується на діяльності, тобто є ні що інше як «дія соціальних

суб'єктів (особистостей, соціальних груп, суспільства), згрупованих задля реалізації взаємних вимог, соціальних норм, загальних інтересів [5, 64].

Дослідження сутності соціальної відповідальності в історико-філософській ретроспективі дозволяє стверджувати, що проблема соціальної відповідальності все більше актуалізується мірою наближення до нашого часу, вона присутня у будь-якій сфері життєдіяльності людини, і тим самим набуває важливого, навіть визначального значення. Відповідальність, як соціально-філософська категорія, віддзеркалює об'єктивний характер взаємодії суб'єктів діяльності на підставі взаємних вимог, які детерміновані соціальними нормами [7, 8]. Сьогоднішній стан соціально-філософського осмислення феномену соціальної відповідальності характеризується зацікавленістю українських та зарубіжних науковців розвитком цього явища в умовах корпоративних бізнес середовищ, включення сучасного господарського підприємництва в систему технічних, екологічних, біотехнічних та соціотехнічних комунікацій.

Сучасне тлумачення та розуміння корпоративної соціальної відповідальності потребує постійного вивчення, дискусійного осмислення та інноваційного коригування. У дискусійній полеміці щодо змісту корпоративної соціальної відповідальності до середини 1970-х р.р. домінував нормативний сенс, а широке трактування цього явища не отримувало адекватного ціннісного обґрунтування. Перші спроби упорядкувати зміст та систематизувати «межі нормативності» поняття «корпоративна соціальна відповідальність» належать А.Керролл (1979 р.). Учений трактував корпоративну соціальну відповідальність у відповідності до «економічних, правових, етичних та дискреційних очікувань, які вимагаються суспільством щодо бізнесу» [8, 500]. Концепція А.Керролла представляє собою багаторівневу відповідальність бізнесу у формі піраміди, у основі якої покладена економічна відповідальність, наступною є правова відповідальність, етична відповідальність є надбудовою над правовою, і завершує піраміду так звана дискреційна (філантропічна) відповідальність. На думку автора, «економічна та правова відповідальність обов'язкові для бізнесу, вони відповідають жорстким суспільним вимогам; етична відповідальність суспільством очікувана, а філантропічна – бажана» [12].

У 1958 році Т.Левітт своєю статтею «Загрози соціальної відповідальності» поклав початок критики корпоративної соціальної відповідальності. Він підкреслював, що увага бізнесу до розвитку шкіл, лікарень та соціальних служб є ні чим іншим, як «новою ортодоксією», «новим феодалізмом», концепцією, котра веде до знищення капіталізму. Вчений наголошував, що «бізнес отримує більші шанси на виживання, якщо відмовиться від абсурдного погляду на свою мету, тобто якщо довгострокова максимізація прибутку залишиться єдиною метою і в теорії, і на практиці» [9, 48]. У цьому контексті доцільно звернути увагу на міркування К.Девіса, який підкреслив управлінський контекст корпоративної соціальної відповідальності, наголошуючи на тому, що «рішення та дії бізнесменів можуть надавати гарний шанс для отримання довгострокового економічного ефекту» [10, 70]. При цьому слід сказати, що будь-який економічний ефект не може забезпечити бізнесу постійне процвітання, якщо він не буде спрямований на розвиток суспільних відносин і суспільства у цілому.

На це звертають увагу вітчизняні та зарубіжні вчені (Г.Боуен М.Дмитренко, В.Зірковська, Н.Корабльова, Г.Мінцберг, К.Левін, Д.Дж.Фритцше, Е.Шайна), виокремлюючи як важливу ознаку морально-етичну сутність корпоративної соціальної відповідальності і наголошуючи, на тому, що «добровільна стратегія бізнесу, що спрямовано враховує в господарській діяльності суспільні та морально-етичні аспекти у взаємовідносинах з усіма зацікавленими сторонами» є визначальною як для держави, суспільства, так і для бізнесу [11, 72].

Широке запровадження корпоративної соціальної відповідальності, як нової філософії, потребує прийняття нових концептуальних рішень. У сучасному науковому обігу зустрічаємо широку палітру концептуального тлумачення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, а саме: 1) концепція економічної відповідальності; 2) концепція базової бізнес-стратегії; 3) концепція обов'язків; 4) концепція зацікавлених сторін; 5) концепція корпоративного громадянства; 6) концепція корпоративної підзвітності; 7) концепція практичності; 8) концепція корпоративної стійкості чи сталого розвитку тощо [12]. Аналіз змісту і сутності цих концепцій свідчить, що в них закладені фундаментальні принципи, що відображають соціальну значимість корпоративної соціальної відповідальності. Вони спрямовані на сприяння проведеному соціальних змін, вирішенню проблем толерантного співіснування бізнесу і соціуму, бізнесу і держави, бізнесу і природи. Ефективне розв'язання означених проблем можливе лише через постійний діалог і співпрацю держави–бізнесу–суспільства.

Узагальнюючи наукові напрацювання західних та вітчизняних дослідників щодо «корпоративної соціальної відповідальності» констатуємо, що вона у більшості праць

тракується як добровільна діяльність компаній приватного і державного секторів, яка спрямована на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище тощо, з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; покращання результативності бізнесу та показників прибутковості в довгостроковій перспективі; створення довірливих взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою, які є важливими складовими соціальних відносин.

Проблема, яку розглянуто у статті багатоаспектна, складна, актуальна, тому подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення та запровадження програм, спрямованих на підготовку спеціалістів у сфері соціальної корпоративної відповідальності.

Література

1. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія/ А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.; за наук.ред. д-ра екон.наук, проф. А.М. Колота. – К.:КНЕУ, 2010. – 352 С.
2. Словарь иностранных слов. – 15-е изд. испр. – М.: Рус. яз., 1988. – 608 с.
3. Філософія політики: Короткий енцикл.словник/ Авт.- упоряд.:В.П. Андрущенко та ін. – К: Знання України, 2002 – 243,[1]с
4. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за заг.ред. А.Й. Капської, І.М.Пінчук, С.В. Толстоухової; Україн.держ.центр.соц.служб для молоді України. – К., 2000. – 258,[2]с
5. Соціологічна енциклопедія / Під ред. Астахова В.І, Бакірова В.С, Євтуха В.Б. та ін./ укладач Городяненко В.Г. – К.:Академвидав, 2008. – 465с. (Серія «Енциклопедія ерудита»)
6. Гольбах Поль. Священная зараза или естественная история суеверия/ Политология: хрестоматия/ Сост.проф. М.Василик. – М.: Гардарики, 2000.- 369 с
7. Тітаренко О.Г. Відповідальність в управлінні (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. канд. філос.наук:09.00.003/ Харк.ун-т повітр.сил ім. І. Кожедуба. – Х., 2006. – 19с.
8. Carroll A. A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance// Academy of Management Review. 1979. Vol.4. N.4. P.497-505
9. Levitt T. The Dangers of Social Responsibility//Harvard Business Review. 1958.Vol.36. N.5. P.41-50
10. Davis K.Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities?//California Management Review. 1960.Vol.2. N.3. P.70-76.
11. Г.Ф. Хоружий. Моральний вимір і соціальна відповідальність бізнесу/Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність. / за ред. Г.Ф. Хоружого; Нац.банк України, Ун-т банк.справи. – К.:УБС НБУ, 2009. – 255с.
12. Carroll A. The Pyramid of Corporate Social responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders // Business Horizons. 1991. Vo.34. N.4. P.39-48
13. McGuire J. Business and Society. N.Y. McGraw-Hill, 1963.